

РОЗДІЛ 2 «ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ»

УДК 349.2

Вакуленко О.Ф.,

Кандидат юридичних наук,

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ У ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ

У статті проаналізовано специфіку механізму захисту соціальної функції держави у публічній сфері. Визначено перелік елементів такого механізму. Досліджено зміст та особливості кожного із них.

Ключові слова: соціальний захист, соціальна функція, держава, публічна сфера, соціальне законодавство.

In the article the specifics of the mechanism of protection of the social function of the state in the public sphere are analyzed. The list of elements of such mechanism is defined. The content and features of each of them are studied.

Key words: social protection, social function, state, public sphere, social legislation.

На сьогодні, Україна перебуває в стані трансформації, що стосується, як соціальних цінностей, так й державного управління, так й правового регулювання. Постійні зміни соціального законодавства, порушення принципу правової визначеності, поширення корупції безумовно впливають на соціальну сферу, створюючи некомфортні умови життя та збільшуючи ймовірність настання соціального ризику, а отже й впливаючи на рівень правосвідомості, зменшуючи, як його, так й рівень довіри до держави. Тому, дослідження механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері надасть можливість з'ясувати, яким саме чином можливо захистити соціальні права та обов'язки, актуалізувати соціальну діяльність та узгодити із європейськими стандартами.

Завдання та функції органів публічної влади щодо захисту соціальної функції держави, їх співпраця із громадськими організаціями щодо виявлення правопорушень, застосування медіації та арбітражу для захисту соціальних прав не мають належного правового визначення та науково-теоретичного опрацювання. Тому, визначення складових елементів механізму захисту соціальної функції держави спрямовано на поглиблення розуміння процесу його дії, виявлення аспектів, що потребують вдосконалення. Зі свого боку, аналіз кожного із складових елементів надасть можливість з'ясувати спосіб їх взаємодії між собою, виявити сутність та призначення кожного із них.

Варто зауважити, що питання механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері є малодослідженим. Однак, окремі аспекти було у своїх наукових роботах такими ученими як: О. О. Барабаш, О. Б. Березовська-Чміль, В. В. Бонтлаб, В. Я. Бурак, К. В. Дубич, О. Ф. Кобзар, Є. В. Краснов, Г. С. Лопушняк, Ю. О. Махортов, О. В. Муза, В. В. Назаров, Л. М. Ніколенко, Я. М. Садикова, С. М. Шило, М. М. Шумило.

Найперше, механізм захисту соціальної функції держави в публічній сфері варто відрізнити від схожих механізмів забезпечення та реалізації. Основною ж відмінністю у дії є застосування виключно після вчинення правопорушення або існування обґрунтованої підозри у його вчиненні. Досліджуючи адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів О. В. Муза пропонує розподіляти його на рівні: нормативний, інституційний, адміністративно-процедурний, правозастосовчий [1, с. 32-35].

Наявність рівнів вказує на ієрархічність, що не зовсім доречно для механізму, де кожен із елементів має взаємодіяти із іншими. Крім того, відокремлення нормативного рівня від інституційного та інших рівнів ставить під сумнів їх правовий характер та спрямованість саме на захист прав та інтересів людей.

В. В. Назаров вважає, що механізм захисту складається із таких елементів, як: право на захист, форми захисту, примусові заходи захисту [2, с. 387].

Аналізуючи такий перелік виникає питання щодо способів взаємодії елементів між собою. Крім того, примусові заходи не завжди є необхідними для захисту соціальної функції держави, особливо у публічній сфері, що робить їх додатковим елементом.

Зі свого боку, С. М. Шило до механізму захисту прав людини відносить: норми права, юридичні факти, правовідносини, акти реалізації й застосування норм права, правосвідомість та правову культуру [3, с. 271]. Юридичні факти є властивими для кожного із механізмів, а тому не можуть слугувати для позначення його особливостей, а самі ж порушення реалізації соціальної функції держави є численними, що робить ускладненим їх класифікацію. Щодо правосвідомості та правової культури, то їх вплив на механізм захисту є опосередкованим через переважання імперативного методу.

Тож, можливо дійти висновку, що складовими елементами механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері є такі:

1. Норми та принципи права, як складовий елемент механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері;
2. Форми захисту, як складовий елемент механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері;
3. Діяльність органів публічної влади, як складовий елемент механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері;
4. Юридична відповідальність, як складовий елемент механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері.

Так, одним із складових елементів механізму захисту соціальної функції держави у публічній сфері можливо вважати норми та принципи права. Найперше, як норми, так й принципи права розміщені в Конституції України. Так, ст. 8 Конституції України визначено «дію верховенства права»; ст. 24 принципи «рівності перед законом»; ст. 43 «захист від незаконного звільнення»; ст. 44 «право на страйк задля захисту економічних та соціальних інтересів»; ст. 47 «право на соціальний захист»; ст. 55 захист прав та свобод людини «судом», «звернення за захистом до Уповноваженого ВРУ», «після використання національних засобів захисту, звернутися до міжнародних організацій та судових установ» [4].

Таким чином, Конституція України визначає варіативність форм та засобів захисту соціальних прав людини й громадянина, визначає можливість участі в процесі захисту не лише великого обсягу, як державних, так й позадержавних установ та органів. Визначені, як прямо, так й опосередковано в Конституції України принципи права впливають на загальне функціонування механізму захисту, його зв'язок із соціумом, визначають допустимі варіанти реалізації соціальної функції держави в публічній сфері, а також краще розуміти сутність правопорушень.

Також, норми та принципи права щодо захисту соціальної функції держави в публічній сфері встановлені в спеціалізованих нормативно-правових актах. До прикладу, Кодекс законів про працю України містить глави 15 «індивідуальні трудові спори» та 17 «контроль за додержанням законодавства» [5].

Вони містять порядок захисту соціальних (трудових) прав працівників й роботодавців, повноваження та завдання вповноважених органів державної влади, які виявляють правопорушення та застосовують юридичну відповідальність. Крім того, спеціальні нормативно-правові акти можуть визначати порядок захисту соціальних прав та підтримання правопорядку, чи то із залученням органів державної влади, чи самостійно суб'єктами права, як у випадку із Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» [6]. Доволі поширеними є випадки, коли спеціалізовані нормативно-правові акти містять відсылки до норм права щодо видів відповідальності та переліку правопорушень, що слугує меті узгодження різних законодавчих актів між собою, постійної актуалізації видів правопорушень. Підстави застосування юридичної

відповідальності та обсяг застосованих санкцій уже встановлені в Кодексі України про адміністративні правопорушення [7] чи Кримінальному кодексі України [8]. Важливо, що саме спеціалізовані нормативно-правові акти визначають відповідальних осіб, права на захист та можливі засоби захисту у випадку правопорушення. До прикладу, ст. 31 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» передбачається, що саме роботодавець несе відповідальність за «проходження медичного огляду працівниками або наслідки його не проходження для населення», а ст. 74 вказує на відповідальність керівників закладів охорони здоров'я за «дотримання кваліфікаційних вимог особами, які ведуть фармацевтичну чи медичну діяльність» [9].

Тобто, спеціалізовані нормативно-правові акти спрямовані на встановлення чітких обмежень для діяльності у сфері реалізації соціальних прав та їх захисту органами публічної влади. Такі акти становлять матеріальну частину механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері.

Зі свого боку, процесуальні норми права щодо захисту соціальної функції держави в публічній сфері містяться у процесуальних кодексах. Оскільки, соціальна функція держави передбачає, як соціальний захист та забезпечення окремих осіб, так й підтримання нормального функціонування усього суспільства, то такими кодексами можуть бути: Цивільний процесуальний кодекс [10], Кодекс адміністративного судочинства [11], Кримінальний процесуальний кодекс [12], Господарський процесуальний кодекс [13].

Вибір залежить від суб'єктів, чиї соціальні права порушені та тяжкості правопорушення. В одних випадках, захист соціальної функції держави надається шляхом врегулювання прав та інтересів суб'єктів господарювання чи суб'єктів трудових відносин шляхом вирішення спору між ними судом, що сприяє встановленню правопорядку та продовження соціально-корисної діяльності, а в інших процесуальні кодекси спрямовані на врегулювання порядку діяльності органів публічної влади щодо виявлення правопорушення та застосування санкцій.

Щодо принципів захисту соціальної функції держави в публічній сфері, то їх розуміння та перелік є доволі неоднозначним. Так, Я. М. Садикова зазначає, що принципи захисту прав є наднаціональними стандартами, що слугують орієнтиром для правотворчості та правозастосування в європейських державах [14, с. 104]. Дійсно, принципи захисту мають загальноправове значення, а їх змістовне наповнення не повинно змінюватися залежно від держави. Тому, саме принципи є одним із інструментів поєднання міжнародного та національного захисту соціальних прав. Разом з тим, повинні й існувати принципи, які стосуються саме державної діяльності, їх співпраці із позадержавними інституціями, відображати процесуальні аспекти захисту. Тому, до принципів захисту соціальної функції держави в публічній сфері, окрім загальних принципів (верховенства права, рівності, незалежності, прозорості та гласності) повинні включатися принципи соціальної справедливості, співмірності покарання та правопорушення, всебічного та повного дослідження фактів у конкретній справі, рівності форм захисту, сприяння досудовому вирішенню спорів.

Тож, принципи та норми права, як елемент механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері спрямовані на визначення основних завдань та способів втілення такого механізму. Такі норми й принципи пов'язують законодавство із реальними проблемами в соціальній сфері. Разом з тим, потребує удосконалення узгодженість різних нормативно-правових актів, а також імплементація міжнародних стандартів.

Наступним елементом механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері є форми захисту. Досліджуючи національне законодавство, можливо виявити наступні із них: судовий захист, адміністративний захист, самозахист, позасудові заходи врегулювання спорів. Звичайно, найбільш поширеним та урегульованим є судовий захист. Право на судовий захист закріплене у законодавстві. На думку В. В. Бонтлаба, воно направлено на підвищення ефективності судової гілки влади, її доступності та професійності, на ефективне відновлення прав, на сприяння

ефективності дії усієї системи прав людини та громадянина, на ефективне врегулювання спорів [15, с. 69].

Таким чином, реалізація права на захист допомагає краще підтримувати правопорядок у суспільстві, а також є сприяє ефективному функціонуванню механізмів реалізації та забезпечення соціальної функції держави в публічній сфері. Судовий захист розпочинається за зверненням особи щодо порушення її соціальних прав, що вказує на існування певного правового спору. Оскільки, порушення соціальних прав часто може призвести до соціальних ризиків, оскільки пов'язано із забезпеченням матеріального становища та добробуту для себе й членів своєї сім'ї, то важливо, щоб судовий захист проходив оперативно. На сьогодні, така можливість відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу [10] встановлена для трудових спорів й малозначних (де ціна позову не перевищує 100 прожиткових мінімумів), адже вони проводяться у порядку спрощеного позовного провадження.

Однак, це не скасовує потребу в повному та всебічному дослідженню матеріалів справи, перевірки достовірності поданих доказів й незалежності доказів. Варто зауважити, що розгляд інших спорів, що виникають з підстав порушення соціальних прав, у тому числі, органами публічної влади не має спеціальної процедури. У сукупності із наявними проблемами щодо надмірної тривалості судового розгляду, можливим спеціальним затягуванням судового розгляду, спонукає до використання інших варіантів захисту.

Одним із таких варіантів може бути страйк, як форма самозахисту. Варто зауважити, що розуміння страйку є доволі неоднозначним на науково-теоретичному рівні, незважаючи на існування правового регулювання. Так, відповідно до ст. 17 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», страйк є «крайнім засобом вирішення колективного трудового спору, коли решту засобів уже вичерпано [6]. Тобто, страйк застосовується трудовим колективом у випадках, коли проведення переговорів, судовий та адміністративний захист виявилися недієвими. Однак, відсутність законодавчого визначення трудового колективу щодо мінімальної кількості осіб породжує питання щодо можливості проведення страйку однією особою, хоча й для захисту колективних прав та можливості наступного провадження страйку трудового колективу для захисту індивідуальних трудових прав. Проблемним аспектом саме страйку, як вірно підкреслює В. Я. Бурак є наявність обмежень для його проведення щодо наявності заборон для його проведення, процедури проведення й повідомлення, можливості визнати страйк незаконним [16, с. 284].

Страйк, як форма захисту ще не гарантує припинення порушення трудових прав, а прогалини та недоліки законодавства не встановлюють достатніх засобів захисту й для учасників страйку. Як і в попередній формі захисту, законодавство не регулює інші прояви самозахисту, окрім, як в трудовій сфері. Проте, оскільки право на самозахист є природним, у тому числі щодо соціальних прав, то для його здійснення не обов'язкова згадка в законодавстві.

Адміністративний захист є наступною формою й застосовується у випадку безпосередніх відносин особи з органами публічної влади. Сутність адміністративного захисту Л. М. Ніколенко визначає у тому, що він може бути використаний, як за наявності, так й за відсутності правопорушення й спрямований на попередження правопорушень та їх наслідків, тому він потребує державно-владного впливу [17, с. 21]. Найбільш важливою для реалізації соціальної функції держави в публічній сфері є те, що адміністративний захист не потребує попереднього визнання правопорушення, а отже може застосовуватися більш оперативно та швидко. Заходи впливу на публічних службовців, як шляхом преміювання, так й навпаки застосування дисциплінарних стягнень за не виконання посадових обов'язків чи зловживання повноваженнями, що були виявлені в ході комунікації з суб'єктом права слугують засобами регулювання їх поведінки.

Тобто, застосування адміністративного захисту має підтримуючий характер. В ході його застосування не може бути компенсована завдана шкода, однак усуватимуться перешкоди в реалізації соціальних прав. Недоліком адміністративного захисту можливо вважати недосконалість

законодавства, що його регулює й недостатню незалежність суб'єктів проведення. Як наслідок можливі випадки поширення внутрішніх корупційних відносин, що уже негативно впливає на соціальну функцію держави в публічній сфері, що й доповнюється відсутністю розв'язання проблем у реалізації соціальних прав по суті.

Останньою формою захисту можливо вважати позасудове (альтернативне) врегулювання спору, як медіація чи посередництво. Їх застосування досі не урегульовано в контексті усіх соціальних прав. Разом з тим, Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» [6], для урегулювання колективних трудових спорів може бути залучений незалежний посередник або ж арбітраж, а процесуальними кодексами встановлено можливість врегулювання спору за участю судді. Потреба в застосування позасудових засобів захисту викликана надмірною тривалістю судового процесу та можливе сприяння цьому іншою стороною процесу для затягування розгляду справи. Крім того, проблемним є й виконання судового рішення. Зі свого боку, метою альтернативного врегулювання спору є досягнення консенсусу між сторонами спору, у тому числі органами публічної влади, а отже й добровільному виконанні такого рішення. Серед проблем застосування даної форми захисту, окрім очевидної недостатньої кількості законодавчих актів є і невелика тривалість уже діючих примирних процедур, як наслідок сторони не встигають заспокоїти свої емоції та врівноважено обдумати варіант відносин, що влаштовує обидві сторони.

В сукупності із неможливістю забезпечити виконання рішення, особливо у випадку медіації індивідуальних спорів, така ситуація сприяє зменшенню популярності альтернативного вирішення спору. Разом з тим, саме дана форма захисту має найбільший потенціал у механізмі захисту соціальної функції держави в публічній сфері, оскільки відповідає, як європейській практиці, так й застосовується добровільно. Сприяючи розвитку громадянського суспільства.

Можливо резюмувати, що форми захисту, як елемент механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері спрямовані на забезпечення варіативності шляхів захисту соціальних прав, підтримання правопорядку, залежно від особливостей конкретних правовідносин, загрози настання соціальних ризиків та якості комунікації з органами державної влади.

Наступним елементом механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері є діяльність органів публічної влади. Залежно від компетенції та особливостей повноважень доречно буде розподілити діяльність таких органів на: органи загальної компетенції, органи спеціальної компетенції, судові органи (національні та міжнародні судові установи). Важливо наголосити, що діяльність усіх органів публічної влади має взаємозалежний характер й у сукупності гарантує ефективну дію усього механізму. Зі свого боку, посадові особи будь-якого із перелічених органів державної влади повинні володіти професійними знаннями, мати високий рівень правосвідомості та правової освіти, а їх діяльність відповідати принципам неупередженості та незалежності.

До першої групи органів публічної влади, які характеризуються загальною компетенцією можливо зарахувати Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України та Президента України. Їх значення в механізмі захисту соціальної функції держави в публічній сфері розкривається через прийняття нормативно-правових актів. Останні, в свою чергу, уже містять переліки заборон та видів правопорушень у соціальній сфері, роз'яснюють порядок застосування юридичної відповідальності, її підстави.

Видання підзаконних нормативно-правових встановлює обсяг повноважень органів виконавчої влади, їх можливість застосовувати заходи примусу. Діяльність наведених органів полягає у наданні правових основ механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері, його поєднання із проблемами, що існують в суспільстві та міжнародними стандартами.

Також, до даної групи можливо зарахувати Конституційний Суд України. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України», до компетенції КСУ входить «встановлення відповідності Конституції України законів чи інших правових актів; офіційне тлумачення

Конституції України; надання висновку про відповідність законопроекту Конституції України» [18].

Наявність даних повноважень в контексті захисту соціальної функції держави означає можливість надавати тлумачення різним термінам, що використовуються в соціальному законодавстві, як це відбувалося із поняттями «трудове законодавство» чи «професійна спілка, що діє на підприємстві, установі чи організації». Потреба в тлумаченнях пояснюється й різним часом прийняття актів соціального законодавства, адже частина з них діє ще з радянських часів, що спричиняє поширення декількох термінів на позначення одного поняття, зміну способу тлумачення окремих понять, набуття ними нового сенсу. Не менш важливими є повноваження щодо визнання неконституційними законодавчих актів. Це особливо стосується сфер соціального захисту чи забезпечення й відповідного їх фінансування на рівні держави, заборони зменшення розміру соціальної допомоги.

Ще одним органом державної влади загальної компетенції, що діє задля захисту соціальної функції держави в публічній сфері є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Особливістю його діяльності є можливість діяти, як за власною ініціативою, так й за зверненнями громадян України чи народних депутатів. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», актами реагування Уповноваженого ВРУ є «конституційне подання та подання Уповноваженого» [19].

Тобто, даний орган не може діяти самостійно, однак завдяки своїй діяльності зобов'язує інших суб'єктів публічної влади реалізувати свої повноваження щодо припинення правопорушень. Крім того, саме Уповноважений може надавати допомогу правового характеру й підтримувати громадян під час судового процесу. На сьогодні, законодавство передбачає й існування спеціалізованих уповноважених, як то освітній омбудсмен або ж Уповноважений Президента України з прав дитини. Наявність спеціалізації дозволяє більш глибоко ознайомлюватися із конкретною соціальною сферою та її проблемами, приділяти більше часу конкретним випадкам правопорушень.

Наступна група органів публічної влади уже має спеціальну компетенцію та діє за окремими напрямками реалізації соціальної функції держави в публічній сфері. Так, до прикладу, Держпраці охоплює трудову сферу та сферу охорони праці, безпеки виробництва. Відповідно до ст. 3 Положення «Про Державну службу України з питань праці», його основними завданнями є «нагляд, контроль та проведення державного регулювання» [20]. Тобто, в ході діяльності виявляються правопорушення та формуються пропозиції щодо наступного усунення причин вчинення порушення, як суб'єктивних, так й об'єктивних. Ще одним прикладом слугує Держпротекторат з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, до компетенції якого входить контроль й нагляд за дотриманням санітарного законодавства, гігієни праці. Відмінністю даного органу є те, що Положення «Про Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів» у ч. 7 ст. 4 надає йому право «вживати заходів притягнення до відповідальності, які винні у порушенні встановлених вимог» [21].

Тобто, такий орган державної влади може одразу припиняти правопорушення й визначати співмірне йому покарання, що може бути оскаржено до суду. Наявність таких повноважень збільшує оперативність захисту соціальної функції держави, а також усуває потребу в координації діяльності з Національною поліцією.

Разом з тим, захист соціальної функції держави в публічній сфері може й бути пов'язаний із загрозами для життя, здоров'я, матеріального стану осіб, а тому за наявності ознак кримінального правопорушення участь Національної поліції є обов'язковою. О. Ф. Кобзар зазначає, що правоохоронна діяльність націлена на «попередження правопорушень, їх виявлення, розкриття та припинення, притягнення до юридичної відповідальності та виконання її заходів» [22, с. 12].

Повним обсягом повноважень, які гарантують досягнення даних цілей володіє лише Національна поліція. Крім того, діяльність поліцейських має окремі гарантії щодо захисту безпеки,

незалежності та неупередженості, соціального захисту, які відсутні в державних службовців, що й сприяє більш якісному проведенню захисту соціальних прав та правопорядку.

Основним суб'єктом, що проводить захист соціальної функції держави в публічній сфері є суд. Його вибір залежить від сутності відносин із реалізації соціальних прав та наявності правопорушень. Діяльність судів забезпечується державою, створюючи максимально комфортні умови для вчинення правосуддя. Спеціальний порядок дії суду щодо реалізації соціальної функції може стосуватися лише трудових спорів та призначення аліментів. В даному контексті, Є. В. Краснов, зауважує потребу в створенні спеціального суду з питань соціального забезпечення та захисту, що пояснюється потребою кваліфікованого розгляду та винесенням вірного й та об'єктивного судового рішення [23, с. 326].

Погоджуємося із потребою вірного розгляду справи, однак з урахуванням внутрішньої спеціалізації суддів, наявність окремого суду видається необґрунтованою, особливо із урахуванням їх кількості, потребою зручного розташування та збільшенням державних витрат на утримання суддівського корпусу. Основною перевагою суду, як спеціального органу державної влади можливо вважати наявність декількох інстанцій, посиленні гарантії незалежності, деталізована процедура судового розгляду.

Проте, національні суди не завжди справляються із покладеним на них завданням вчинення правосуддя, що для соціальної функції держави в публічній сфері стосується захисту права на пенсію, працевлаштування, медичну допомогу. Тому, доречним є звернення до міжнародних судових установ. Важливо, що їх компетенція була визнаною Україною, як то Європейського суду з прав людини. О. О. Барабаш зазначає, що звернення до ЄСПЛ є додатковою гарантією забезпечення прав та свобод людини, воно дозволяє реалізувати право на захист в повній мірі, а також створити спільне та єдине розуміння права [24, с. 81].

Практика ЄСПЛ є сталою, що відповідає принципам захисту соціальних прав та створює правову визначеність. Поширення такої практики на національне соціальне законодавство допоможе покращити його дію та розуміння усіма залученими суб'єктами. Також, практика ЄСПЛ може бути використана для наступного вдосконалення законодавства, а отже й запобігання правопорушенням.

Слід констатувати, що діяльність органів публічної влади, як елемент механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері спрямована на охоплення усіх етапів та форм захисту, забезпечення його правомірного та справедливого проведення. Окрім названих органів державної влади, опосередкований вплив на захист має й діяльність органів місцевого самоврядування та громадських організацій, що стосується виявлення правопорушень та надання правової допомоги. Варто наголосити, що дія механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері можлива лише за умови злагодженої роботи усіх органів публічної влади, координації їх діяльності та пристосування до міжнародних вимог.

Останнім елементом механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері є юридична відповідальність. Варто наголосити, що юридична відповідальність для захисту соціальної сфери не обов'язково застосовується, як покарання для особи порушника, але і як інструмент відновлення порушеного соціального права або відшкодування завданої шкоди.

Останнє особливо стосується цивільно-правової відповідальності, яка має матеріальний характер. До прикладу, виплата заборгованої заробітної плати, соціальної допомоги чи пенсії. Особливістю такого виду юридичної відповідальності є відсутність чітко визначеного розміру в законодавстві, а тому його необхідно кожного разу доводити у суді. Така ситуація ускладнює доведення та затягує судовий процес, однак дозволяє максимально захистити соціальні права.

Адміністративна відповідальність у соціальній сфері може бути застосована, як за порушення соціальних прав, так й за перевищення владних повноважень чи корупційну діяльність. Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, порушеннями реалізації соціальної функції держави у публічній сфері є порушення законодавства про загальнообов'язкове

державне соціальне страхування на випадок безробіття (ст. 165-3), у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (165-5), від нещасних випадків на виробництві (165-4) [7].

Особливістю адміністративної відповідальності є те, що отримані кошти після сплати штрафу направляються у державний бюджет, а не відшкодування порушених соціальних прав. Крім того, адміністративна відповідальність може застосовуватися правоохоронними органами без залучення суду, хоча особа може надалі оскаржити такі дії у суді. Також, підстави адміністративної відповідальності можуть бути визначені в окремих актах соціального законодавства, що особливо стосується найбільш нових законодавчих актів. Під час застосування адміністративної відповідальності основним є дотримання процедури та пересвідчення в достовірності факту порушення.

Останнім видом юридичної відповідальності є кримінальна. Згідно з Кримінальним кодексом України, правопорушеннями у реалізації соціальної функції можливо вважати злочини проти громадської безпеки (розділ 9), злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав (розділ 5), злочини у сфері службової діяльності (розділ 17) [8].

Варто зауважити, що в контексті порушення суспільного порядку та створення загрози загальному правопорядку, соціальній безпеці, будь-яке кримінальне правопорушення стосуватиметься реалізації соціальної функції держави в публічній сфері. Покарання, а отже й рівень кримінальної відповідальності визначається залежно від здійснення кримінального проступку (зазвичай, встановлений в першій частині статті) чи кримінального злочину.

Таким чином, юридична відповідальність, як елемент механізму захисту соціальної функції держави в публічній сфері полягає у відновленні справедливості та застосуванні заходів примусу для припинення вчинення протиправних дій. Крім того, юридична відповідальність виконує й функцію запобігання та протидії іншим правопорушенням завдяки ілюструванню невідворотності покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Муза О. В. Адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 2014. № 6. С. 32-36
2. Назаров В. В. Особливості механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні. Форум права, 2009. № 1. С. 385-391
3. Шило С. М. Механізм захисту прав і свобод людини і громадянина як гарантія забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів внутрішніх справ. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2013. № 22. С.269 -273
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996 р. № 30. Ст. 141.
5. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 50.
6. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. №34.С. 227.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. №51. С. 1122.
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25. С. 131.
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. С. 19.
10. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. №40. С. 1530

11. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. №35. С. 1358
12. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. №9-10. С. 474.
13. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 6. С. 56
14. Садикова Я. М. До питання про стандарти захисту прав людини та принципи здійснення судочинства. Механізми захисту прав людини в умовах євроінтеграції України, 2016. С. 103-105
15. Бонтлаб В. В. Право на судовий захист трудових прав: науково-теоретичний аспект. Підприємництво, господарство, право, 2018. № 9. С. 68-74
16. Бурак В. Я. Деякі аспекти реалізації працівниками права на страйк. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки, 2018. Вип. 7. С. 280-289
17. Ніколенко Л. М. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання в умовах реформування законодавства. Економіка та право, 2017. № 2. С. 19-24
18. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.08.2017 № 2136-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2017. № 35. С. 6.
19. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. С. 99.
20. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96. Офіційний вісник України. 2015. № 21. С. 201.
21. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 667. Офіційний вісник України. 2015. № 73. С. 44.
22. Кобзар О.Ф. Правоохоронна діяльність: теоретико-правовий аналіз. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2017. № 3 (87). С. 8-15
23. Краснов Є. В. Особливості судового захисту прав у сфері соціального забезпечення. Актуальні проблеми теорії трудового права та права соціального забезпечення, 2015. С. 314-328
24. Барабаш О. О. Право людини на звернення за захистом своїх прав і свобод до ЄСПЛ. Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право, 2019. № 1. С. 78-82

УДК 349.3

Гаврилюк В.О.,*кандидат юридичних наук,**Прокурор Закарпатської області*

ДОСВІД ЛАТВІЇ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

У статті проаналізовано специфіку правового регулювання соціального захисту працівників публічної служби у Латвії. Досліджено нормативно-правові положення у вказаній сфері, визначено особливості. Запропоновано напрями запозичення позитивного досвіду Латвії у національне соціальне законодавство.